

Alattion lohenpyynnistä ja suomalaissuhteista

1. Lähettäessään 1889 senaattori Isak Fellmanille »outavahti» Axel Hagemannin 22-sivuisen eripainoksen »Altens lakseelv»¹ J. QVIGSTAD liitti tutkielman loppuun omakätisen luettelon Alattiojoen alajuoksun suomenkielisistä paikannimistä norjankielisine käännöksineen. Luettelo, joka sisältää 54 paikannimeä, on mahdollisesti peräisin vuodelta 1878, jolloin Qvigstad teki ensimmäisen opintomatkinsa Koutokeinon ja käytti ainakin paluumatkallaan nopeata jokitietä. Luettelo näet alkaa Pitkäkoskesta, jonka alta voi veneellä kulkea lähes kuuden peninkulman matkan jokisuulle. 60 vuotta myöhemmin Qvigstad julkaisi samat nimet tarkistettuna ja kymmenkunnalla nimellä lisättyinä teoksessaan »De lappiske stedsnavn i Finnmark og Nordland Fylker»², missä yhteydessä hän selityksenä huomautti suomalaisten eli kveenien matkoista jokiveneillä pitkin Alattiota. Erikoisesti nämä paikannimet ovat kiinnittäneet Qvigstad'n huomiota siksi, että ne ovat aitoja suomalaisperäisiä, eivät käännöksiä eivätkä mukaelmia vanhemmista lappalaisista paikannimistä, kuten useat muut Ruijan suomalaiset (ja norjalaiset) paikannimet ovat; päinvastoin lappalaiset ovat täällä ottaneet käyttöönsä myös jonkin suomalaisen nimen. Niinpä esim. *Mustajoki* on *Mostajokka* ja *Karkiajoki* on *Gargiajokka*.

Alue käsittää Alattion pituudesta kolmanneksen (188 km), mutta tärkeimmän osan, sillä tälle alueelle on keskittynyt koko Alattion entisaikainen lohen pyynti. Lohi ei näet pääse jyrkän linkan eli putouksen — Sautsulinkan — takia ylemmäs kuin veneetkään. Tälläkin alueella pääasiallinen pyynti on tapahtunut lähempänä jokisuuta parin peninkulman matkalla.

2. Kansanomaisesta lohen jokikalastuksesta on nykyisin jo vaikeata saada selkeätä kuvaa, koska kalastusseura on vuodesta 1862 lähtien melkein yhtämittaisesti vuokrannut joen keskikesäksi englantilaisille urheilukalastajille.³

¹ Saertryck af Norsk Jaeger & Fisker-Forenings Tidsskrift 1889. Teos on nyt Suom.-ugr. Seuran Fellmanin-kirjastossa.

² Instituttet for sammenlignende kulturforskning, serie B XXXIII, ss. 104—105. Oslo 1938. — Huomattavan määrän Ruijan talojen ja asutusalueiden suomalaisia nimiä J. Qvigstad on julkaissut myös O. Ryghin laajassa sarjassa »Norsk Gaardnavne», XVIII Finnmarkens Amt, bearbejdet af J. Qvigstad og Magnus Olsen. Kristiania 1924.

³ Englantilaiset urheilukalastajat ilmestyivät joelle 1850-luvulla, ja 1862 Roxburgin herttua vuokrasi yksin koko joen 10 vuodeksi. Hänen jälkeensä suurina herrasmieskalastajina mainitaan mr. Lister-Kay ja Westminsterin herttua. (Hagemann, mts. 14—). Kansa kertoo huvittuneena, miten perhosonkija saapui omalla komealla laivallaan juhannusaattona Alattiovuonoon Bossekopin satamaan ja miten laiva miehistöineen odotteli viikko-kausia, kun herttua heitti perhoaan Sorisniyoilla. Soutajina olivat aina samat miehet, ja lohia saivat eri perheet lahjaksi tietyssä järjestyksessä. Samalla herttua opetti alattiolaisille kaikenlaisia käytännöllisiä keinoja, miten voitiin elää taloudellisemmin ja säästää kuluja. Alattiolaisien mielestä ei kuitenkaan ollut sopusoinnussa opetusten kanssa se, että herttua itse maksoi kesässä ennen viime sotaa 40.000 Norjan kruunua kalavedestä ja uhrasi ainakin yhtä paljon matkakuluihin ja apulaisten palkkoihin. Mutta nämä suuret urheilukalastajat maksoivat myös luonnonkauneudesta ja koskemattoman erämaan rauhasta. Alattiojoki on satumaisen kaunis.

Suuri poikkipato on rakennettu viimeksi 1879. Sen sijaan kevätkesän pyyntiä on harjoitettu lain sallimissa puitteissa nykypäiviin saakka. Vielä kesällä 1948 tapasin Martin Oinas -nimisen Elvebakkenilla eli Joensuussa asuvan alattiolaisen talollisen, joka oli poikasena ollut mukana poikkipadollakin.

Lohen käyttyä myksen mukaan kesäinen kalatus jakautui ennen neljään jaksoon, jotka aikajärjestyksessä olivat seuraavat: 1. *ranta-* eli *korvadoilla* pyynti, 2. *poikkipadoilla* pyynti, 3. *kulutus* ja 4. *tuohustaminen*.

3. Kun Alattiojoki on lohen suhteen varhainen — käki ja lohi saapuvat samaan aikaan — lyödään korvapadot melkein heti veden auettua. Rakenteeltaan korvapato on erittäin yksinkertainen: hiekkapohjaan lyödään pystyyn *vaajoja* noin parin kolmen kyynärän päähän toisistaan ja niiden taakse asetetaan pitkälleen aidanrii'ün tavoin kolme tuoretta koivua eli *kaskea*. Virta painaa ne paikalleen, joten ei tarvita siteitä juuri ollenkaan. Vaajojen välit *risutethan* työntämällä lehteviä oksia ja männyn kärhyksiä kaskia ja vaajoja vasten. Jos jokin vaaja ei ota pysyäkseen pystyssä, asetetaan sitä vastaan virran alapuolelle tueksi *nyde* (*nyet*, mon. *nythet*). Vaajarivi ulottuu korkeintaan kolmasosaan joen leveydestä. Äärimmäisen vaajan viereen tuetaan *löysi-sauvain* eli *kolakkapuu* ja siitä lasketaan pitkin virtaa raskaasti pauloitettu 16-sylinen *pyytämäverkko*, joka on tav. 6 kyynärää korkea ja jonka silmät ovat 6-tuumaiset eli harvemmat kuin lain sallimassa tiheimmässä lohiverkossa; kovassa virrassa tiheämpi ei kestä. Verkosta lasketaan 10 syltä virran mukaan ja alapää (3 + 3 syltä) käännetään loivalle *mukalle*; yläpaula sidotaan *rihmall*a vaajaan. Kun lohi ui pitkin rantoja, se huomaa valkotuohiset kasket ja kääntyy selälle päin välttääkseen oudot esteet, mutta tapaakin verkon. Jos lohi yrittää kiertää verkkoa, se joutuu mukkaan ja takertuu virran painamana sen silmiin. Pyytäjä on tavallisesti rannalla parhaan nousun aikana vahtimassa ja huomaa kohojen heilumisesta, että lohi on verkossa. Hän työntää veneen vesille ja korjaa saaliin *koukulla* veneeseensä, jota hoidellaan verkonpaulasta kiinni pitäen. — Korvapatoja rakennetaan vain *Joransaareen* saakka eli vain peninkulman matkalle. Ylempänä vesi on liian kirkasta padottavaksi, sanovat asukkaat. Yhdellä perheellä saa olla korkeintaan kaksi patoa. Tarkasti kirjattuja patopaikkoja ei ole, vaan kukin rakentaa suunnilleen vanhoille paikoilleen molemmin puolin rantaa. Väliä kuitenkin täytyy olla noin 100 m eli entisaikainen pyssynkantama.

Korvapato oli ja on vieläkin tuottava pyydys vain niin kauan, kuin suurin tulva jatkuu, jolloin virta on ankara ja vesi alajuoksulla on ohutrakeisen hiekan sekoittamaa. Lohet uivat virran paineen takia pitkin tyvenempiä rantoja eivätkä kaukaa huomaa valkotuohisia kaskia poiketukseen ajoissa kesemmälle, vaan joutuvat verkkoon. Missä vuolle käy niin, että se voi ohjata lohen jo ennen verkon taakse joutumista keskiväylään, lasketaan

mukkaverkon jatkoksi vielä *pölättämäverkko* estämään lohen poikkeamista väylälle.

Juhannukseen mennessä suurin tulva on ohi; vesi alajuoksullakin muuttuu kristallin kirkkaaksi, lohi alkaa välttää korvapatoja ja muuttaa uintinsa syvimmälle keskiväylälle. Entisaikaan tämä oli merkinä siitä, että oli rakennettava poikkipato — sitäkin suuremmalla syyllä kun lohen nousu kiihtyy juhannukselta.

4. Qvigstad'n mainitsemien paikannimien joukossa on *Alanenpato* ja *Ylinenpato* — niitä vastaa nykyisissä kartoissa kaksi *Staengelse*-nimistä paikkaa. Alempi sijaitsee noin 16 km jokisuulta, ylempi parin kilometrin päässä siitä. Niiden välissä ovat erittäin jyrkkäahteiset *Pystöniva* ja *Kraaninniva*. Alinen suuri poikkipato oli noin 250 m pitkä. Sen rakenteesta on vaikea saada enää kunnan tietoja. Nykyisen muistaman mukaan sen runkona oli käytetty kolmijalkaisia *krenkkuja*, varejalkoja; samantapaisia on vieläkin käytännössä Tenolla. Vaajojen välit aidattiin ja *risutettiin* lehtevillä oksilla, jotka virta painoi paikalleen. Virtavammissa paikoissa käytettiin männynnäreistä sidottuja *sarjoja*. Näin padosta tuli harvahko, kun virta saattoi häälyttää kaskia ja risuja paikoiltaan. Kerrotaankin, että Ylisestäpadosta, joka oli samanlainen kuin Alinen, saatiin yhtä paljon lohta kuin alemmaa. Kiihkeästi ylöspäin pyrkivä lohi tunkeutuu lävitse pienistäkin lomista.

Padon keveään rakenteeseen on osittain ollut syynä rakennusaineiden puute. Jo v:lta 1753 tunnetaan asetus, joka säännösti patoainesten hankintaa ja määräsi niiden huolellisesta tallettamisesta yli talven. Asetusta tiukennettiin 1807. Kuitenkin outavahdit yhä valittivat, että kalastusseura hävittää metsät. Kun Alattiossa puut kasvavat hitaasti ja kun niitä on harvassa, niin kulutus tuntui todella suurelta. V. 1858 patoamispäivinä (25. 6.) toimeenpannussa tarkastuksessa kävi ilmi, että patoaineksiksi oli hakattu 12 tolttia eri-ikäisiä mäntyjä ja 900 nuorta koivua. Nämä oli varattu »såkaldte Sarjes» -leippoihin, jotka eivät vielä tuolloin olleet valmiit, eikä tarkastaja saanut lopuksikaan tietää miten paljon sarjoihin kaikkiaan tarvittiin koivuja.¹

Ottavana pyydyksenä poikkipadossa on ollut *merta* ja potkuverkkoja. Merrat sijoitettiin kovimpiin virtaväyliin, joita pitkin lohi keskikesällä ui. Merran sivuun padon alapuolelle viritettiin saman tapainen verkko kuin korvapatoihin. Jos näet lohi ei uinutkaan nieluun, vaan pyörähti viime hetkessä takaisin, se saattoi helposti joutua verkonmutkaan. — Kuten sanottu, tarkemmista teknillisistä yksityiskohdista ei enää ole tietoja saatavissa. Ja mahdollisesti viimeinen poikkipatokin, joka rakennettiin monen välivuoden jälkeen, oli ilman ottavaa pyydystä. Se toimi vain virran tyynnyttäjänä ja

¹ Hagemann, mts. 5—6.

lohen kokoajana padon alla sijaitsevaan nuotta-apajaan. Itäisen suuren naapurivuonon, Porsangerin perukkaan laskevassa Lemminjoessa (Lakselv) Qyigstad on vielä tavannut tämäntapaisen mertapadon käytännössä, kuten hän on kirjeessä ilmoittanut U. T. Sireliukselle.¹

Niinä kesäisinä viikkoina, jolloin poikkipadossa pyydettiin, alattiolaisten elämä keskittyi kokonaan patokentälle. Alasenpadon kohdalla on vielä kauris kenttä, jonka keskellä on sijainnut kookas ja yhteisesti omistettu turvekota (*gammi*). Kentälle oli tapana kaikkien kokoontua jokailtaiseen saaliinjakoon, puhumattakaan ensimmäisestä pyyntipäivästä, jolloin ensimmäiset lohet heti keitettiin ja kaikkiin syötiin yhteisessä lohijuhlassa. Leikkisiä seurustelu, miesten kokkapuheet ja voimainkoetokset kuuluivat patokentän vakinaiseen menoon. Näin väkeä kokoontui paljon enemmän kuin mitä pyynti vaati. Mm. tästä sai rovasti Rode, jolla yleensäkin oli paha silmä Ruijan suomalaisia kohtaan², aiheen valittaa alattiolaisten kesäistä laiskuutta. Hän sanoo, että padon voisi mukavasti hoitaa 16 miestä, mutta nyt — hänen havaintonsa ovat vuosilta 1826—34 — siellä on 70 osakasta, enimmäkseen suomalaisia, jotka sekä halusta vapaana viereksimiseen että epäluulosta toisiaan kohtaan jäävät kesäksi kotiin voidakseen joka ilta kokoontua jakamaan rakasta saalista. Kun merikalastus näin jää hoitamatta, rovasti arveli jo tuolloin lohypadosta olevan enemmän vahinkoa kuin hyötyä.³

5. Jo elokuun alussa lohi laiskuu uimaan, jolloin alkaa *kulutusuot*an käyttö. Kyseessä on laiton ajoverkko. Tästä huolimatta se on pysynyt paremmin muistissa kuin poikkipato. Kertojallani olikin käsitys, että Alattion lohennyynnissä kulutusnuotta olisikin luvallinen, etenkin keväisin, jolloin sitä myös on käytetty.

Kulutusuotta on noin 70—80 syltä pitkä, joten se »ottaa koko joen» Siinä ei ole minkäänlaista pussimaista perää, mutta havas on muuten pauloitettu löysälle. Nuottueeseen kuuluu 3—4 miestä ja vene. Miesten luku riippuu virran voimakkuudesta eli siitä, tarvitaanko yksi vai kaksi soutajaa. Sopivalle suvannolle yksi miehistä heittää nuotan toisen soutaessa poikki virtaan, kolmas jää rannalle hoitelemaan *tausta* nuotan toista *siulaa*, venemies hoitaa toista. Näin kuljetaan virran mukana alaspäin. Lohia sotkeutuu löysiin silmiin ja kokoontuu nuotan eteen, kunnes nuottien toinenkin siula

¹ U. T. Sirelius, Über die Sperrfischerei bei den finn. ugr. Völkern, s. 145. Helsinki 1906; ks. myös Asbjörn Nesheim, Lappisk fiske og fisketerminologi. Studia Septentrionalia III, s. 158. Oslo 1947. — Kesällä 1948 Lemminjoen Neder Smörstadissa eli *Puthansuussa* Josef Hansenilta (s. 1866) saamiene tietojen mukaan sikäläinen poikkipato oli rakennettu viimeksi 1878. Se sijaitsi juuri Puthansuun yläpuolella; aikaisemmin oli ollut toinenkin poikkipato vain virstaa ylempänä *Jormissa*. Padossa oli *vaajat* ja 3-jalkaiset *krenkut*, joissa oli kaksi vaajaa vastavirran puolella ja yksi suurempi myötävirrassa kuten Tenollakin. Keskellä oli ollut pyöreäsuinen *merta*.

² D. Skogman, Suomalaiset Ruotsissa ja Norjassa, Suomi II: 8 (1870), ss. 185—186.

³ Fr. Rode, Optegnelser fra Finnmarken, s. 130. Skien 1842.

sopivalla paikalla soudetaan rantaan ja apaja vedetään maalle. — Saalis on aikoinaan ollut hyvä. Niinpä Knud Leem kertoo 1700-luvun alkupuolella tekeminsä havaintoina: Kun kesä kuluu niin pitkälle, että lohenpyynti (padoilla) lakkaa, niin lähtevät kaikki kalastajat veneineen verkkoineen edellä mainitulle jyrkälle linkalle, josta lohet eivät pääse ylemmäs ja jonka alapuolella padot läpäisseet lohet nyt oleskelevat. Täällä he potkevat verkot ja tulevat virtaa alas suolamereen saakka, jolloin he vetävät pyydyksensä maihin. Yhdellä sellaisella kertavedolla voi saada satoja lohia, mikä on suuri huvi nähdä.¹ Tämäntapaista suurvetoa ei tietenkään enää muisteta. Nyt mainitaan jonkinlaisena keskinäisenä sääntönä, että kulutusnuotta saisi ulottua vain kolmannekseen joen leveydestä — mitä ei noudateta — ja että keväisin hyvillä nuottasuvannoilla, jos liikkeellä on useampia veneitä, on pidettävä *tiima* vedon väliä.

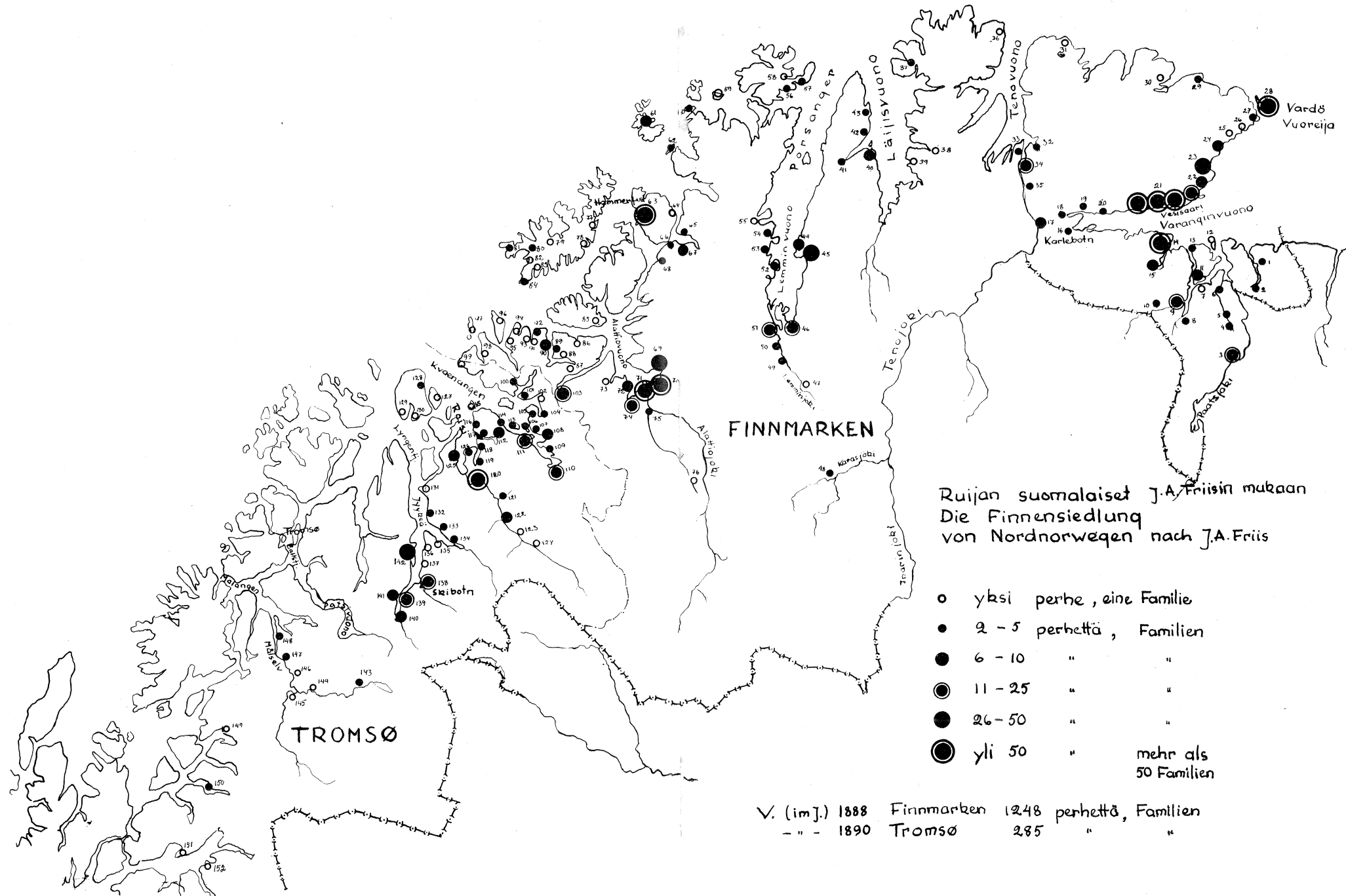
6. Syksyllä lohi katoaa ajoverkkokelpoisilta suvannoilta ja ilmestyy myöhemmin virtaaviin nivoihin kutemaan. Nyt alkaa *tuohustus*.² Veneen laitaa kiinnitetään puuvarteen rautainen *parila*, jolle viritetään puita palamaan. Pimeässä yössä soudetaan kutupaikoilla. Lohet uivat peräkkäin vain metrin syvyydessä vedessä ja ovat rohkeita, joten niitä on taitavan miehen helppo iskeä *arinalla* selkään ja nostaa veneeseen. Lohi on jo tällöin laiha, pyynti on lisäksi kiellettyä. Leem on huomauttanut, että vasta tuohuslohi varattiin itselle muonaksi, koska se ei kelvannut kauppatavaraksi, kuten lihava kevät- ja kesälohi.

7. L o h e n k a l a s t u s o i k e u d e n Alattiojoessa omistaa yksityinen seura — Altens Laxefiskeri-Interessentskab — eivätkä rannanomistajat, kuten Norjan laki edellyttää. Tosin nykyinen omistusperuste on hyvin lähellä rantojen omistusta, mutta sittenkään se ei ole sama. Jokikäräjillä (elveting) 1880 hyväksytyjen ja maaherran virallisesti vahvistamien sääntöjen mukaan lohenpyyntiseurain jäseneksi pääsee anomuksesta jokainen Alattiojoen laaksossa kapealla alueella Tverelvin ja Hjemmaelufin välillä vakinaisesti asuva kunniallinen maanomistaja, joka on täyttänyt 21 vuotta ja jolla on niin paljon viljelystä, että hän korjaa siltä vähintään 140 vaakaa (à 18 kg) heinä.³ Paikalliset suomalaiset sanovat, että heinää pitää olla 120 *viekoo* (à 20 kg), mikä on hiukkasen vähemmän. Tällainen heinä määrä (2400—2520 kg) edustaa sikäläisen käsityksen mukaan viittä talvikuormaa eli yhden lehmän

¹ Knud Leem, Beskrivelse over Finmarkens Lapper, s. 345. Kööpenhamina 1767.

² Myös rasvasilliä on tuulastettu Alattiovuonossa. Ahraimen asemesta tällöin on pyytimenä *verkkohoovi* (Samuli Paulaharju, Ruijan suomalaisia, ss. 370—371. Hki 1928).

³ Regler for Optagelse som Medlem af Altens Laxefiskeri-Interessentskab, § 1. Tromsø 1889. Vihkonen on sidottuna samoihin kansiin em. Hagemannin eripainoksen kanssa SUS:n Fellmanin-kirjastossa.

heiniä. Jokaisella osakkaalla pitää siis olla niin paljon (raivattua) niittyä, että se tuottaa ainakin yhden lehmän heinät. Vaikka maata ja lehmää olisi enemmältäkkin, ei kukaan voi saada useampaa kuin yhden osuuden. Jos talonpoika menee naimisiin, erottaa maansa virallisesti ja asettuu erilleen asumaan, niin hän saa nimiinsä osuuden, jolloin siis osuuksien luku seurassa on lisääntynyt yhdellä, koska isälläkin vielä on talo ja osuus nimissä. Mutta jos nainut poika viljelee maata yhdessä isänsä kanssa ja asuu hänen luonaan eli »syö samasta padasta», kuten sanonta kuuluu, hän ei voi saada omaa osuutta. Jos mies kuolee, voi leskiemäntä pitää osuutta nimissä niin kauan, kuin itse menee uusiin naimisiin tai hänen vanhin poikansa täyttää 12 vuotta. Entisaikaan tytär ei koskaan voinut saada lohiosuutta, mutta viime aikoina on oltu vapaamielisempiä, joten muualta tuleva vävy on voinut saada vaimonsa maaosuuden perusteella myös lohiosuuden. Tällä tavoin lohienkalastusseura on vuosi vuodelta kasvanut, joten siinä nykyisin (1948) on lähemmä 400 osakasta; v. 1862 heitä oli tasan sata.

Lohienkalastusoikeuden perustuminen ruokakunnittaiseen maanomistukseen ja heinäkorjuuseen on yleinen Norjan lain mukainen säännös kaikkialla Ruijassa. Alattiossa se ei kuitenkaan ole vanha piirre, sillä vasta 1862 lohienkalastusseura päätti, että jos joku seuran jäsenistä myy maansa, on ostajalla myyjän asemesta oikeus päästä seuran jäseneksi. Asia ei siis vielä tuolloin ollut itsestään selvä, vaikka jo v. 1775 oli säädetty asetuksella, että kalastusoikeus Ruijan suuremmilla joilla — Alattiolla ja Tenolla — kuuluu yhteisesti koko seudun vakinaisille asukkaille eli niille, jotka olivat sitä aikaisemmin harjoittaneet.¹ Alattion joensuulaiset muistivat perimätietona vielä hyvin laajan oikeusjutun, joka oli aiheutunut siitä, että läheisen *Kaivuonon* »Sir Tomas» oli ostanut rannat parhaiden *fiskuupaikkojen* kohdalta ja ryhtynyt sekä onkimaan että patoamaan. Mutta *almuuki* kielsi pyynnin. Asiakirjoista käy ilmi, että Alattion Kåfjordin kuparitehtaan johtaja S. H. Thomas oli 1846 selittänyt ostettuaan maita Raipaksesta, että hän ryhtyy lohienpyyntiin tehtaan omistamalla rannalla. Hän patosikin puoli jokea, kuten tehdään muualla Ruijassa, mutta lohienkalastusseuran esimies revitti padon 22. 7. samana vuonna ja vaati Thomasilta 250 vaakaa lohta korvauksena menetetyistä kaloista. Alioikeus vapautti johtajan, mutta ylioikeus tuomitsi hänet korvaukseen. Korkein oikeus pysytti tuomion. Myös Alattion-Talvikin kunta käräjäi 1858 seuraa vastaan saadakseen kuntalaisille yleisen pyyntioikeuden. Alioikeus määräsi seuran purettavaksi, mutta ylioikeus palautti asiat ennalleen. Myös maaherra yritti 1870-luvulla laajentaa seuraa, mutta korkein oikeus asettui jälleen vanhalle kannalle. Tästä oli kuitenkin seurauksena, että lohienkalastusseura sovinnolla uudistettiin laajemmalle pohjalle, jolloin

¹ Hagemann, mts. 8.

se sai edellä mainitut säännöt.¹ — Viimeksi lohenkalastusseuraa vastaan on käräjäinnyt pari läheisen naapurilaakson, Tverelvenin maanomistajaa, joita ei ole otettu seuran jäseniksi. Norjan korkein oikeus on 1944 laajoin perusteluin hylännyt vaatimuksen.²

Kaikki nämä oikeusjutut ovat aiheutuneet siitä, että joki on tuottanut ilmaista rahaa seuran jäsenille: vuokramaksut, jotka ovat nousseet kauniisiin summiin. Hagemann on huomauttanut, että ennen vuotta 1862 ei ollut tavallisilla alattiolaisilla mitään erityistä halua päästä seuraan, koska se tuotti myös paljon velvollisuuksia. Oli hankittava tarkalleen sovitut määrät patoamisaineksia ja verkkoja sekä oltava padolla työssä silloinkin, kun olisi tehnyt mieli merelle. Siksi seuran jäsenistö ei noussut juuri koskaan yli sadan. Vasta urheilukalastus ylellisyysvuokrineen muutti tilanteen.

8. Mutta mistä on peräisin tuo alkuaan niin suljettu seura?

Oikeudenkäynneissä palataan maaherra Gunner Hammerin järjestelyihin v. 1761. Hän määräsi, että lohen kalastusta Alattiossa harjoittaisi 20 miestä kerrallaan kolmen vuoden ajan, minkä jälkeen tapahtuisi ryhmän vaihto, ja että nämä toimittaisivat tietyn osan saaliista vientiin. Päätös sai verokamarin hyväksymisen ja lain voiman, mikä on riittänyt tuomareille mainittujen päätösten tekoon. — Tämä ei kuitenkaan voi olla lohenkalastusseuran alku, sillä jo edellisenä vuonna mainitaan eräässä verokamarin asiakirjassa, että Alattiossa harjoittaa kalastusta suljettu seura, johon kuuluu 30—31 miestä.³ Samoin Knud Leem, joka oleskeli Ruijassa 1725—1751, mainitsee, että Alattiossa harjoittaa kalastusta ennen muita 36 siihen nimettyä (udnaevte) miestä, jotka ovat osaksi lappalaisia, osaksi joen rannalla asuvia suomalaisia talonpoikia.⁴ Ja Nils Moksnes, jolla on ollut käytettävissään lohenkalastusseuran arkisto ja muita asiakirjoja, on todennut, että maaherra Hammerin päätöstä kalastusseuran jäsenmäärästä ja vaihtumisesta ei ole koskaan toteutettu, vaan sen jäsenten lukumäärä on pysynyt suunnitteen samana (yli 30) ja että siihen on kuulunut väkeä vain aivan pieneltä alueelta jokisuulta. Ensimmäiset »jokikäräjät» Moksnes tietää pidetyn toisena helluntaipäivänä 1754. Oli kokoonnuttu Alattion Joensuuhun eli Elvebakkenin suomalaiskylään; puhetta johti maaherra Collett ja läsnä oli 36 lohimiestä. Säilyneistä pöytäkirjoista, joita on pidetty säännöllisesti v:sta 1788, käy ilmi, että jokikäräjillä valittiin vuosittain esimies ja kalastusseuran

¹ Hagemann, mts. 9—14.

² Norsk Retstidende 1944, s. 239—.

³ Hagemann, mts. 8—11.

⁴ Beskrivelse, s. 344. Petäjäkoski-nimeä ei enää tunneta — alimmat kosket ovat *Kivikoski* ja *Pahtakorva*, sensijaan lähellä joensuuta on *Petäjäsaari*. Nimen katoaminen johtunee suurista maanvieremistä ja koko jokisuun muuttumisesta, mistä kertovat paikannimet *Uusireikä* ja *Vanhasija*, 1778 »Vanhaso paika» (=Vanhasuupaikka). Nykyisin paikalla on *Gammel (pladsen)*. O. Rygh mts. 26.

jäsenet.¹ Viimeksi mainittu oli pelkkä muodollisuus, koska jäsenistö pysyi ja periytyi samana. Edellisen »pahan maaherran» Rasmus Kjeldsenin (1739—1750) aikana oli ollut vaikeita riitaisuuksia maaherran ja Alattion suomalaisten välillä lähinnä laittomasta lohenkalastuksesta ja salakaupasta², mistä näkyy, että lohenkalastajat eivät tuolloin noudattaneet tavallista valtakunnan tapaa, vaan perustivat toimintansa mahdollisiin erioikeuksiin. Mutta voidaksemme vastata esittämäämme kysymykseen, johon samalla liittyy suomenkielisten alattiolaisten osuus lohenpyynnissä yleensäkin, meidän on tutustuttava vielä hiukan kauempaa Alattion nautinta- ja asutushistoriaan.

9. Vielä 1500-luvun loppupuolella Alattiolla näyttävät lohta kalastaneen vain pelkästään lappalaiset, siten että merilappalaiset (finner) kalastivat alimmassa könkäessä eli Petäjäkoskessa ja Alattion alueen tunturikylien, Koutakeinon Aviovaaran ja Lappajärven lappalaiset (lapper) ylemmässä könkäessä, mutta myös Petäjäkoskessa. Aviovaaran kylän osuus Petäjäkoskessa oli kuitenkin jollakin tavoin kyseenalainen, joten siitä oli kehittynyt riita aviovaaralaisten ja merilappalaisten välille. Tämä antoi aiheen tanskalaiselle voudille kantaa lohiveroa myös tunturikylien pyyntimiehiltä, vaikka he muuten maksoivat veronsa Ruotsin kruunulle. Tästä riidasta kertoi raportissaan 1595 Gert Josting Kaarle IX:lle kiinnittäen samalla kuninkaan huomiota Jäämereen laskevien jokien lohirikkauksiin.³ — Nyt Täysinän rauhan jälkeen Kaarle katsoi täysin hallitsevansa samoja verotusoikeuksia, joita Ruijassa oli ollut Novgorodilla ja myös niitä, joita Tornion pirkkalaisilla oli ollut. Aivan erityisesti hän katsoi lohen kuuluvan itselleen, koska lohesta oli Suomi-Ruotsissa tullut 1500-luvun loppupuolella kruunun regale. Siten on luonnollista, että Kaarle IX pyrki Alattiossakin toteuttamaan saman kahtia pyynnin kuin Suomessa.⁴ Niinpä hän merkitytti lähettiläänsä Bernhard v. Kollenin ohjeisiin, tämän lähtiessä 1605 Jäämerelle, viidentenä kohtana määräyksen: »Skall Berendt von Collen kienes widh halfparten medh Konungen i Danmark af all den Fisk som fås udi Altte Elfuen». Lisäksi Alattioon oli asetettava lohivouti, jonka oli oltava, samoin kuin Tanskan vouden läsnä, kun kalat saadaan.⁵ Mitä tanskalaisiin tulee, niin katsottiin Ruija erityisesti »kuninkaan veromaaksi». 1500-luvun luetteloissa mainitaan Alattiokin kuninkaan lohijokena, joten lappalaisten oli maksettava sen osalta erityinen vero. Myöhempää yleistä käsitystä kuvaa mm. Peder Clausson Friisin maininta v. 1613:

¹ Nils Moksnes, Eit merkeleg lottlag. Verdens Gang 30. 4. 1948, s. 13.

² J. Qvigstad, Den kvaenske indvandring till Nord-Norge ss. 15—16.

³ Santeri Ingman (Ivalo), Kaarle IX:n Jäämeren politiikasta vuosilta 1603—1613. Hist. arkisto XIV, s. 199.

⁴ Kustaa Vilkuna, Kemin-Kaakaman nautintarajan sijainti ja kansatieteellinen tausta. Kalevalaseuran vk. 1949, s. 379—.

⁵ Isak Fellman, Handlingar och uppsatser ang. finska Lappmarken och Lapparne IV, s. 119. Hki 1915.

»udi Findmarcken brugis et Laxefiskend paa Kongens Vegne, udi huilcket mand fanger huert Aar mange Laester Lax». ¹ Näin Alattion ja Tenon lohista oli syntynyt ankara kilpailu. von Kollen jätti Tenolle lohivoudiksi torniolaisen Niilo Olavinpojan, joka pian siirtyi Alattiolle. Hänen valtakirjassaan v:lta 1607 oli mm. määräys, että lohipatoja piti rakentaa sekä nousu- että laskulohia varten ja että apuna sai käyttää lappalaisia, joilta oli otettava joka kolmas lohi. Ankarien otteluiden jälkeen Ruotsin asettamat lohivoudit ja miehet karkotettiin. Tanskalaiset perivät voiton.²

10. Näistä tapauksista käy ilmi, että jo tuolloin harjoitettiin jonkinlaista patopyyntiä ja että mestareina oli torniolaisia lohimihiä. (1610 tanskalaiset käyttivät karjalaisista mestaria). 1600-luvulla Alattio oli vuokrattuna bergeniäläisille ym. eri yhtymille ja yksityisille, jotka maksoivat siitä valtiolle. Mahdollisesti jo tällöin kehittyi paikallisia yhtymiä, jotka toimittivat vuokraajalle tietyn määrän lohta. Merkittävä on vuosi 1724, jolloin kuningas salli Alattion lohijoelle samat kauppa- ja nautintavapaudet kuin oli muuallakin.³ Ilmeisesti pian tämän jälkeen on muodostunut tuo suljettu lohienkalastusseura, mikä oli tuloksena suomalaisen uudisasutuksen ja uuden patotyypin vakiintumisesta Alattiossa. Tästä saamme hyvin vakuuttavan tiedonannon J. Sporningin kertomuksesta v:lta 1734.⁴

Sporning mainitsee, että suomalaiset (Qväener) saivat v. 1714 asianmukaisen luvan asettua vakinaisesti asumaan Alattioon ja että he osasivat erityisesti sen, miten lohijoki oli oikein padottava ja käytettävä, minkä vuoksi lohienkalastus huomattavasti parantui. Erityisesti uutta oli padossa kiivaimpaan virtaan asetettu merta.⁵ Kun Alattionjoen virallinen vuokraaminen lakkasi 1724, niin on luonnollista, että padon rakentajat katsoivat pyyntioikeuden kuuluvan itselleen ja vakiinnuttivat oikeutensa. Pohjois-Suomessa nimenomaan lohienkalastuksessa tällaiset suljetut pyyntikunnat ovat tavallisia. Niitä ovat Kemi- ja Tornionjoen kullekunnat, Iin patokunta, Kaakaman

¹ Norriges Beschriffuelse. Samlede Skrifter af Peder Clausson Friis, udg. af Dr Gustav Storm, s. 405. Kristiania 1881.

² Santeri Ingman, mts. 202, 210—, 232—235.

³ Hagemann, mts. 3.

⁴ Kertomus on päivätty Kööpenhaminassa 7. tammikuuta 1734 ja julkaistu 1793 sarjassa Topographisk Journal for Norge (Andet Bind, 6 Hefte), ks. s. 64—65 ja 84—85.

⁵ U. T. Sirelius on julkaissut saksannoksen Sporningin kuvauksesta (Sperrfischerei, s. 144). Tenon pato, joka oli käytettävissä vain rehtori Qvigstad'n lähettämä kopio asianomaisista kohdista, hän tuli paikallistaneeksi kuvauksen Alattioon, koska edellisessä sitaattissa puhuttiin Alattion suomalaisista. Sporning kuvaa kuitenkin suomalaisten Tenon poikki rakentamaa mertapatoa, joka aiheutti sen, että kesän saalis nousi 20 tynnyristä sataan. Tenon pato, joka oli melkein samanlainen kuin edellä kuvattu Alattion poikkipato — vain potkut puuttuivat, nähtävästi liian kovan virran takia —, on sijainnut »Yläkönkään alimmaisen kappaleen niskassa». Se on Tenossa alin paikka, jossa lohi käy rysään, vakuutettiin minulle 1948. Patoa ei ole rakennettu uusiin, mutta malli siitä on säilynyt Nordiska Museetin kokoelmissa (ks. kuvaa, joka on teoksissa: Sirelius, Sperrfischerei, s. 146 ja Nesheim, mts. 183.)

niemipato, Laivaniemen tynnyrikunta, ennen oli myös »Simojoen tynnyri».¹ Näille ominaista 1600-luvulta on ollut lähtien, että ne ovat maksaneet kiinteän vuotuisveron luonnossa kruunulle ja että jäseninä ovat voineet olla vain ne talot (ja niiden myöhemmät osat), jotka olivat olemassa, kun kiinteästä, saaliista riippumattomasta vuosiverosta sovittiin. Näiden ilmeinen serkku on »Altens laxefiskeri Interessentskab». Vieläpä silläkin oli tavallaan maksettavanaan luonnossa kruunulle määräsuuruinen vuotuisvero eli lahja: 40 vaakaa (720 kg) lohta Finmarkin maaherralle sillä perusteella, että hän toimi jokikäräjien puheenjohtajana. Tästä erästä onkin 1700-luvulla käytetty sen alkuperäistä tarkoitusta ilmaisevaa nimitystä »forpaktningsslaks» ja kalastajista nimeä »forpaktare» (= vuokraaja), myöhemmin »lodtegar».² Vasta 1840 maaherra kieltäytyi lahjasta. Vuodesta 1830 lähtien olikin vouti joutanut puhetta jokikäräjillä 20 lohivaa'an palkkiosta.

Samalta suunnalta tulleesta vaikutuksesta kertovat myös poikkipadon osien nimitykset *kaski*, *merta*, *nyde*, (*k*)*renkku*, *sarja*, *vaaja*, jotka ovat tyypillisiä länsisuomalaisia ja lähinnä torniolaisia termejä. Sporningin mukaan nämä kainulaiset olivat tulleet sotapakolaisina »fra Torna Amt» Ruotsin Lapin kautta. Saman tiedon sotapakolaisina Alattioon asettuneista suomalaisista mainitsee myös Erik Gustaf Geijer. Hän sanoo suomalaisten saapuneen noin 1708.³ Kun tällainen joukko sai asumaoikeuden, mihin tietenkin liittyi lupa kalastaa lohta, niin on mitä luonnollisinta, että he hankkivat maaherralta myöhemmin kotoisen esikuvan mukaisen yksinoikeuden tiettyihin kalastuspaikkoihin, mistä korvauksena suorittivat tietyn vuotuisen vakiolahjan maaherralle. Näin lienee syntynyt suljettu kalastusseura, joka vieläkin, vaikka luonteeltaan muuttuneena, elää Alattiossa. Etuoikeuksien saamista on helpottanut se hyvä maine, joka paikallisilla suomalaisilla Sporningin sanoista päättäen⁴ oli vielä 1730-luvun alussa.

Joka tapauksessa pohjoispohjalaiset lohimiehet toivat tuolloin uuden ja heidän taholtaan viimeisen kerrostuman patokalastusta Ruijaan. Vanhemmaa pohjaa siellä edustivat *kulutus* eli *kulkutus* (Teno, lp. *golgåddå*) *oazes*-nimi-

¹ Yrjö Koskinen on 1500-luvun loppupuolen verokirjoista suomentanut sen nimeksi muodon Simojoen »lohiamme» (Hist. Arkisto VII, s. 85).

² Moksnes, mk.

³ Svea rikes häfder I, s. 41. Upsala 1825. Molemmat mainitsevat, että suomalaiset alkoivat ohran viljelyn Alattiossa, joka on maailman pohjoisin viljankasvatuspaikka. — Vero- ja manttaaliluettelot eivät tunne tällaista joukkoasettumista. Qvigstad on tämän johdosta huomauttanut, että kun suomalaiset manttaaliluetteloissa on merkitty merilappalaisten joukkoon eikä säännöllisesti kveeneiksi, niin luettelot antavat epätäydellisen kuvan. V. 1679 Alattiossa oli erikseen yksi kveeni, 1711 kolme (Den kväenske indvandring til Nord-Norge, s. 12). Uudet tulokkaat lienee siis merkitty lappalaisiksi.

⁴ »Der har Deris hurtighed temmelig forbedret Laxe-clevens fiskeri» (s. 64).

sine esteineen¹ ja pienet ranta- eli verkkopadot (lp. *joddö-buoddö*²), jotka edustavat vanhempaa lappalaista kerrostumaa lohenpyynnissä, kuten Asbjörn Nesheim on taitavasti osoittanut. Tässä ei ole syytä ryhtyä tarkemmin pohtimaan näiden kalastusmenetelmien ikää ja vanhinta aitoutta Lapissa. Huomautettakoon vain, että suoja- eli verkkopadolla on erittäin läheisiä vertauskohtia Suomessa. Niistä edellä jo mainittiin Kaakaman verkkopato. Vieläkin samankaltaisempia yksityiskohtia myöten ovat suoja-padot olleet Oulujokivarressa Muhoksella ja Karttulan Äöskoskessa.³ Kivisille ja kiivasvirtaisille rannoille ominaiset kolmijalkaiset »varejalat» on tavattu taas hiukan yksinkertaisemmassa muodossa ainakin Pielisjoen Kaltimonkoskessa.⁴ Samalla suunnalla tavataan myös lapin *joddö* -sanan lähin etymologinen vastine tai paremmin ehkä originaali⁵: karj. *junta*, lyyd. *dünd* 'verkkojuoni, jata'. Mikä lienee taas edellämämainitun Alattion verkkopadon *kolakkapuun* suhde täsmälleen samaa tarkoittavaan lapin *goarak* -sanaan (Pulmanki, Kaarasjoki)? Karjalassa *kolo* tarkoittaa seipäistä risuttamalla tehtyä patoa⁶. Lönnrotin sanakirjassa *kolan* merkityksenä on mm. 'stängsel i sjön för fiskbragder'. — Merkillistä on, että kesäisen lohenpyynnin viimeiseen vaiheeseen, tuulastamiseen, jota etnologisessa ja typologisessa katsannossa on totuttu pitämään alkukantaisimpana pyyntimenetelmänä, ei liity yhtään vanhaa omaperäistä lappalaista termiä, vaan kaikki tärkeimmät ovat suomen tai karjalan — viimeksi myös ruotsin — välittämänä tulleita sanoja: *ärin* 'ahrain, arina', *bāril* 'parila', *duhäs* 'tuulastaa, tuohustaa', *harsig* 'ahrain', *liusharrna* 'ljusjärn'.⁷ Ilmeisesti laiha syksyinen kutulohi ei ole muinaisaikana ollut lappalaisten pyynnin kohteena. Kalastajain vuotuis kierrossa näet jo siihen aikaan, kun tuulastus olisi ollut tuottavaa, on alkanut järvisiiänpyynti. Siikaa lappalaiset pitävät parhaana ruokakalana.

Tällaiset kysymykset ja arvelut vievät ainakin siihen, että aavistamme tuossa Jäämeren partaan pyyntikulttuurissa olevan useita kerrostumia. Vain nuorimman olemme sitovasti voineet osoittaa Suomesta päin levinneeksi. Mutta tiedämme suomalaissuhteiden Ruijaan jatkuneen kauan. Alattion vakinaisiksi asukkaiksi asettuneet suomalaiset eivät tulleet oudoille oville vaan tutuille nautintamaille, jonne ainakin oli pidetty markkinayhteyttä vielä Knäredin rauhan (1613) jälkeenkin, jossa Ruotsi luopui kaikista oikeuk-

¹ Lähemmin Nesheim, mts. 88, 115—116.

² Tunnettu lappalainen tietomies Hans J. Henriksen on julkaissut lapiksi ja norjaksi perusteellisen kuvauksen Tenon verkkipadoista Konrad Nielsenin juhlakirjassa (= *Studia septentrionalia II*), ss. 116—129. Oslo 1945.

³ U. T. Sirelius, Suomalaisten kalastus, s. 406.

⁴ Mts. 405

⁵ Nesheim, mts. 101—102, 186—190.

⁶ E. A. Virtanen, Itäkarjalaisten kalastusoikeudesta ja -yhtiöistä, ss. 134, 146 ja 147. Hki 1950.

⁷ Nesheim, mts. 71—81.

sistaan Titis- ja Varanginvuonon välillä asuviin merilappalaisiin. Keskiajan loppupuolella ja 1500-luvulla pitivät verotus- ja nautintayhteyttä Tornion pirkkalaiset, ennen heitä Novgorodin karjalais- ja Länsi-Suomen kainulaisseurueet, jotka pirkkalaisten tavoin ehkä olivat suljettuja järjestöjä, siis joisakin suhteissa myöhempiin lohenkalastusseuroihin verrattavia.

Näistä vuosisataissuhteista ja niiden eri kerrostumista historian antamien viitteiden lisäksi kertovat paikannimet, jotka muodostivat lähtökohdan tälle kirjoitelmalle. Vakinaisesta suomalaisesta asutuskerrostumasta selittyy vain osa noista nimistä, kuten — Alattiota ajatellen — raivattujen niittyjen, tervahaudan (*Tervahauanluokka*) ja vesimyllyn (*Myllypudas*) paikkoja sekä joitakin vanhoja taloja osoittavat nimet. Mahdollisesti myös sellainen virtanimi kuin *Rousunkorva*.¹ Useat muut suomalaiset virtanimet ovat vanhoja appellatiiveja, jotka eivät liity asutukseen eivätkä juuri kalastukseenkaan, ne ovat ikäänkuin matkareitin merkkipaikkoja: *Jatkojoensuu*, *Poikkikari*, *Mustakoski*, *Törmänneä*, *Haapalahti*, *Jänksenputaansuu*, *Panas*, *Sirppi* (sirpinmuotoinen mutka), *Kotajärvi*, *Välinivat*, *Sautsu*, *Kaapu*, *Kivikoski*, *Pursilorunka*, *Nimitönkoski*, *Parilapahta*, *Saarikoski*, *Kujerikoski* (*kujeri* 'taimen'), *Santiakoski*, (*santia* 'en strekning langs elven', *Qvigstad*), *Tanko*, *Kilvo*, *Pahtakoski*, *Kennännielu*, *Karkiasuanto*, *Korvavuopio*, *Pollu*, *Tosikka*, *Tosikansaari*, *Soriniva*, *Pystöniva*, *Jora*², *Majavavuopio*, *Lammaskoski*, *Uudenreiänniska*, *Virsiniva*, *Kivikoski*, *Pahtakorva* luetellakseni *Qvigstad*'n mainitsemia Alattiojoen sellaisia paikannimiä ylhäältä alaspäin, joilla ei näytä olevan suoranaisia lappalaisia eikä norjalaisia originaaleja. Mielenkiintoisin näistä nimistä on tällä kertaa *Majavavuopio* ja siihen kuuluva *Majavavuopion saari*. Siinä oleva talo pantiin v. 1774 kirjoihin muodossa *Majavopion-sari*. Aikaisemmin on (1744) samoilta tienoin mainittu *Baeverskoven*.³ Ilmeisesti tässä joen matalarantaisessa lahdessa on kauan sitten asustanut majavayhteiskunta — ehkä maailman pohjoisin — ja siksi myös tuuheaturkkisin. Tämä jos mikään ilmaisee sen, mikä houkutteli tunturien eteläpuolelta jo varhain tänne saakka erämiehiä: arvokkaimmat turkikset ja muinaisajan ihmelääke, majavanhausta. Ilmeisesti jo hyvin varhain on useimmat pohjoiset majavayhteiskunnat »rekisteröity» ja niiden nautintaoikeudet sovittu. Hyvänä esimerkkinä siitä on Pähkinäsaaren rauhansopimukseen 1323 otetut kaksi Kirvun majavapatoa (Kuunustainen ja »Ketva»), joiden nautinnasta vain kuudesosa jäi Novgorodin puolelle. Paikallisina pyyntimiehinä Alattiossa toimivat luultavasti lappalaiset, mutta

¹ *Rousu* on ollut sukunimenä Alattiossa ja varmaan se on peräisin Tornionjoen Karungista, jossa *Rousu* on vanha maakirjatalo.

² *Qvigstad* kirjoitti *Jorra*, *Jorransaari*, *Jorramukka*. Minä kuulin *Jora*, *Joramukka*. Paikka on tärkeä sikäli, että rantapatoja tehdään vain Joraan saakka. Siitä ylöspäin veden sanotaan olevan liian kirkasta verkkopadoille. »Joransari» mainitaan 1777. *Qvigstad* on kuulut *Joralle* merkityksen 'dyp Elvekulp' (O. Rygh, mt. XVIII, s. 26), jolloin se olisi laina lapista: *jorbme* 'dypt sted i en elv, kulp' (Nielsen).

³ O. Rygh, mt. XVIII, s. 29.

tunturin yli saapuvat kainulais- ja pirkkalaisveromiehet osasivat vaatia tietyn määrän padon tuotosta, mihin vielä liittyi muu turkisvero. Tällainen verosaalis oli kevyttä kuljettaa kotipaikoille.

Miten kauan tunturien yli on tehty näitä matkoja, jää arvailun varaan. Mutta on monia viitteitä, jotka osoittavat, että niiden alkua ulottuu esihistorialliseen aikaan. J. Qvigstad on kiinnittänyt huomiota todistusvoimaiseen *Kvaenangen*-nimeen, jossa *-angen* osoittaa, että nimi on otettu käytäntöön jo muinaisaikana¹ ja oli siis tunnettu jo siihen aikaan, kun Alfred Suuri 890-luvulla käänsi Ottarin selvityksen perusteella Orosiuksen maantieteen käsitteen *Septentrionalis Oceanus* sanoilla *Cwaena sae*.² Nykyisin Kvaenangenilla ei ole omaperäistä suomalaista nimeä, vaan siitä käytetään lapista mukailtua nimeä *Naavuono* (= navettavuono). Sen perukassa on kuuluisa markkina- paikka *Kvaenangensbotn* eli *Niemennaikon markkina*. Myös muilla Länsi-Ruijan vuonoilla, jonne pääsy Muonionjoen latvoilta on helppo, näyttää olevan vanhat suomalaiset nimet. Martti Rapolan esittämä *Jyykeä*-nimen etymologia (Vir. 1940, s. 38—) tuntuu vakuuttavalta. Mielenkiintoinen on myös viereisen Balsfjordin nimi *Patsivuono*, jota kuulin 1951 Soikitanoudan suomalaisten käyttävän. Myös *Alattiota* Qvigstad pitää lähinnä suomalaisena. Hän kirjoittaa paikallisen suomalaisen muodon *Alaattio* ja perustelee kantaansa seuraavasti: »Naar de finske Handelsmaand og Fjeldlapperne kom fra høiereliggende Indland ned til Lavland ved Bunden af Altefjorden, var det et passende Navn».³ Se olisi siis *ala(s)*-sanana johdannainen samaa vanhaa tyyppiä kuin Karvetti, Ojatti, Sammatti, Vuokatti. Tosin *-io* ei ole odotuksenmukainen muuta kuin Lapin kannalta (*alahaeddjo*, *alahaddjo*). Vanhemmissa lähteissä tavataan myös muotoja *Alati*⁴ ja *Alatea*⁵, joissa *t* lienee pitkä.⁶

Pohjoista kohti pyrkivä suomalainen asutus on saavuttanut Jäämeren rannassa ultima Thulensa. Ehkäpä Alattion tarjoama esimerkki on tyypillinen myös aikaisemmalle liikkeelle kohti pohjoista ja itää. Seutu on ollut jo monia vuosisatoja saalistusseurojen käynti- ja nautintoalueena, ennen kuin sinne on syystä tai toisesta asetettu vakinaisesti asumaan. Varsinkin näin on

¹ J. Qvigstad, Den kvaenske indvandring til Nord. Norge. Tromsø Museums Årshefter 43 (1920), s. 7; Ivar Modéer, Färdvägar och sjömärken vid Nordens kuster, s. 9—Uppsala 1936.

² Kun sekä elävissä kielessä että asiakirjalähteissä tavataan vanhimpaan pohjoismaiseen vuononimikerrostumaan kuuluva *Kvaenangen*, niin on turhaa yrittää tehdä Alfred Suuren käännös pelkästään maantieteelliseksi väärinkäsitykseksi ja uskotella, että vain Pohjanlahti on ollut »Kainuunmeri» (J. Jaakkola, Suomen muinaiset valtarajat vuoteen 1323, ss. 232—234; sama, Suomen varhaishistoria, s. 338). Sekä Jäämeri että Pohjanlahti ovat voineet olla Kainuunmeriä.

³ O. Rygh mt. XVIII, s. 11.

⁴ I. Fellman, Handl. I, s. 126 (Anders Hackzell 1700-luvun alkupuolella).

⁵ Esim. D. Skogman käyttää muotoa *Alatea* (Suomi II: 8).

⁶ Mainittakoon vielä, että samanlaisen vanhalta vaikuttavan suomalaisen paikannimistön kuin Alattiosta Qvigstad on pannut muistiin myös läheiseltä Raisioelta. (J. Qvigstad, De lappiske stedsnavn i Troms Fylke, ss. 25—26. Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Ser. B, XXVIII. Oslo 1935.)

ollut asian laita, kun kyseessä on anastava talous, joka ei työllään kasvata uusia arvoja kuten maanviljelijä ja karjanhoitaja, vaan ottaa pyyntikeinoillaan sen, mitä luonto valmiina tarjoaa. Siksi tietyt »luonnonlähteet» ovat ensiarvoisen tärkeitä. Niitä haetaan kaukaakin. Varmaan näin kantasuomalaiset Viron ja Liivin maakunnista lähtien nauttivat kauas yli meren eri osia nykyisestä Suomesta, kunnes lopulta muodostui asuttu Suomi ja asuttu Häme, joista taas erätiet jatkuivat pohjoiseen ja itään. Ehkä Karjala syntyi juuri Suomen nautintamaille, jonne tie kulki sileätä Suomenlahtea *Suomenveden-pohjaan*. Kainuun haara jatkoi nautintaa pohjoiseen pitkin Pohjanlahden ja Kainuunmeren rantoja. Häme ja Satakunta nauttivat omilla kaistoillaan Pohjoiseen suuntautuvia erämaitaan. Karjalasta taas jatkui eränautinta, vaikka karjalais-savolaisista pian tuli todellisia asuttajia, mutta ei kalastajina ja metsästäjinä vaan kaskitalonpoikina. Itään suuntautunut nautinta ei rajoittunut Suomesta Karjalaan, vaan ilmeisesti Viron ikivanhojen kylien nautinta-alueita on ollut myös Laatokan rantamalla, jonne pääsy vesitse ei ollut vaikeata. Syväri lisäjokineen, Ojatti ja Paksujoki ovat aikoinaan olleet mainioita riistajokia, joiden suupuolille 800-luvulla muodostui vakinaisen asutus. Sillä suunnalla itämerensuomalainen asutus pysähtyi suurelle vedenjakajalle. Lapissa se meni hiukan ylikin.

KUSTAA VILKUNA

Über die Lachsfischerei im Altenfluss und die Berührungen zwischen Finnmarken und den Finnen

Ausgehend von J. Qvigstads Aufzeichnungen aus den 80er Jahren des 19. Jahrhunderts über die finnischen Ortsnamen am Altenfluss schildert der Verfasser die dortige alte Lachsfangtechnik und die sehr eigenartige Interessengemeinschaft.

Der Verfasser zeigt, dass die finnischen Neusiedler zu Beginn des 18. Jahrhunderts dem alten Bestand noch ein neues Fanggerät hinzugefügt haben, das Wenterwehr quer durch den Fluss. Spätestens zu jener Zeit dürfte die für norwegische Verhältnisse einzigerartige geschlossene Interessengemeinschaft der Lachsfischer des Altenflusses (Alten Laxefiskeri-Interessentskab) entstanden sein. Ebensolche Vereinigungen treffen wir im 16. Jahrhundert und später in Nordfinnland an. Sie waren anfänglich Fangpächtergesellschaften, deren Mitglieder in der Nähe des Fangplatzes wohnten und die jährlich eine feststehende Summe für ihr Fischereirecht zahlten. In Alten wurde die Pacht (720 kg Lachse) als Geschenk dem Landeshauptmann überreicht.

Ferner bringt der Verfasser Beweise für enge Berührungen zwischen den Finnen und Finnmarken, die in vorgeschichtliche Zeit zurückreichen dürften. Das Gebiet dieser alten Beziehungen der Westfinnen umfasste in erster Linie die Wohnplätze der Lappen vom Lyngen-, Reisen-, Kvaenangen- und Altenfjord, zu denen man vom Torniofluss den leichtesten Zugang hatte. Als Steuereinnahmer der schwedischen Regierung kamen dorthin in der Zeit vom 14.—16. Jahrhundert die Einwohner von Pirkka bei Tornio, früher die westfinnischen Quänen (kvaener). Noch heute wird in der nordwegischen Sprache für die Finnen in Finnmarken die Bezeichnung *Kvæn* gebraucht. An sie erinnert auch der altertümliche Fjordname *Kvaenangen* an der Stelle, wo Atlantik und Nördliches Eismeer aneinandergrenzen. Dieser Name macht es verständlich, dass schon Alfred der Grosse in seiner Übersetzung der Geographie von Orosius für das Nördliche Eismeer die Benennung *Cwen sea* anwendet.

KUSTAA VILKUNA